МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

ГРЕЦЬКИЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією

Юлії Лабецької

Маріуполь
МДУ
2021

3.3 ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЖІНКА У НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Формування антропоцентричної парадигми зумовило звернення лінгвістичної проблематики до людини, її місця в культурі. У межах цієї парадигми з'явилися нові напрями, орієнтовані на культурний чинник у мові. Одним з таких напрямів є лінгвокультурологія, основним завданням якої є розкриття ментальності народу і його культури через мову. У центрі уваги лінгвокультурології є суперконцепт "людина", який, у свою чергу, складається з декількох базових концептів, одним з яких є концепт ЖІНКА. На його розвиток та зміст впливають культурно-історичні, соціально-економічні та інші фактори, що обумовлюють універсальні та національно-специфічні характеристики концепту Жінка.

Дослідженню різних аспектів вираження концепту Жінка на матеріалі української, англійської, російської, німецької, китайської та інших мов присвячені роботи В.М. Телія, О.І. Горошко, І.В. Зикової, А.В. Кириліної, Ю.В. Абрамової, Т.М. Сукаленко, О.Ю. Гетте, Лю Бо та ін. Однак, досі немає жодної роботи, присвяченої лінгвістичним особливостям вираження концепту ЖІНКА на матеріалі новогрецької мови у зіставленні з українською. Саме тому вважаємо таку розвідку надзвичайно актуальною, адже сучасна лінгвістика спрямована на інтеграцію зіставно-типологічного та лінгвокультурологічного підходів, необхідністю більш детального та глибокого опису ґендерно маркованої лексики, яка є унікальним фрагментом мовної картини світу в плані семантичного наповнення та культурологічного значення. Отже, здійснимо комплексний зіставний аналіз гендерно маркованої лексики як засобу вербалізації концепту Жінка в грецькій та українській мовних картинах світу.

Як вже зазначалось вище, одним з ключових концептів будь-якої культури є концепт Жінка. Він є проекцією стереотипних уявлень про жінку як носія соціально предписаних якостей та ознак. Вони сформувались на основі ролей, що виконує жінка у суспільстві [15, с. 94].

О.А. Чибишева, досліджуючи концепт ЖІНКА, що об'єктивується у фразеологізмах російської та англійської мов, пропонує таку класифікацію для його аналізу: 1. Мікроконцепт "Зовнішні характеристики людини"; 2. Мікроконцепт "Внутрішні характеристики людини"; 3. Мікроконцепт "Соціальні характеристики людини" [57]. На нашу думку, запропонована класифікація є найоптимальнішою та всеохоплюючою для характеристики концепту ЖІНКА в новогрецькій та українській мовах. Отже, перейдимо до аналізу.

До мікроконцепту "Зовнішні характеристики" входять концептуальні аспекти "Зовнішність", "Біологічні характеристики" та "Сексуальна привабливість" (новогрецька мова – 70%, українська мова – 60%).

Українська мовна картина світу репрезентує зовнішній вигляд жінки шляхом його позначення за такими параметрами: за кольором шкіри і волосся; за будовою тіла та зростом; характеристика в опозиції вродлива / невродлива;

характеристика в опозиції гарно, зі смаком убрана / неохайно (недоладно) вбрана, нечупарна [46, с. 12].

У мовній картині світу греків, на відміну від українців, зріст людини не постає експресивно маркованою частиною дійсності. Ця ознака є периферійною у новогрецькій мові, наприклад у лексичних одиницях *κιμπάρισσα* (гарна, висока, струнка жінка), *κόμματος* (дуже гарна та висока жінка), перш за все, актуалізується краса жінки, а вже потім її зріст. В українській мові в структурі мікроконцепту "Зовнішні характеристики" домінує пейоративно забарвлена ознака високого зросту, це підтверджують лексеми, які вживаються на позначення високої на зріст жінки: *шафа, гаргара, драбина, кобила, жирафа.*

В обидвох мовах частіше концептуалізується худа жінка, ніж товста. Худу, струнку, тендітну жінку асоціюють із: *стеблина, билина, тополина, берізка, дошка* (худа, позбавлена жіночої принадності жінка), *видра* (енергійна й надмірно худа жінка), *лань* (тонка і тендітна жінка). У новогрецькій мові теж присутні лексичні одиниці, які характеризують струнку або надмірно худорляву жінку: *κυπαρίσσι* (струнка дівчина), *λυγερή* (струнка жінка), *ζαργάνα* (струнка та тендітна жінка), *αερινό κορίτσι* (тендітна, легка дівчина), *εύζωνος* (струнка жінка, з дуже стрункою талією), *αβρός* (струнка та тендітна дівчина).

На позначення товстої, огрядної, неповороткої жінки в українській мові вживаються: *тумба* (товста, неповоротка жінка); *гарба* (огрядна жінка); *корова, кобила, свиня,* (товста жінка), *туча* (огрядна жінка). В новогрецькій мові теж є свої аналоги, що характеризують товсту жінку: *φώκια* (товста, незграбна жінка), *αλόγα* (велика та некрасива жінка), *πατάτα* (товста баба), *φάλαινα* (товста жінка), *βουβάλα* (товста та неохайна жінка), *φακλάνα* (товста жінка, з великим животом), *πατόζα* (дуже товста жінка), *σαλούφα* (погана та товста жінка).

І в новогрецькій, і в українській мовах концептуальна ознака "фізично красива" є домінантною. Ця ознака для жінки є визначальною, бо є досить багато мовних засобів для об'єктивації та оцінки жіночої краси, наприклад, в українській мові *троянда, квітка, маків цвіт, зірка, писанка, картинка, венера*; у новогрецькій – *βασίλισσα* (королева, жінка з виразною красою та поставою), *κούκλα* (лялька, вродлива жінка), *αλόγατο* (шикарна жінка), *ζόρκια γκόμενα* (дуже гарна жінка), *κουφέτο* (цукерка, гарна дівчина), *αστέρι* (зіронька, неймовірно вродлива та яскрава жінка), *μωρό* (вродлива жінка). Концептуальна ознака "невродлива" вербалізується у системі фемінно маркованих лексичних одиниць: *свиня, ряба корова, жаба, мокра курка, динозавр.* У новогрецькій мові некрасиву жінку позначають такими лексемами*: καινάρη* (кривонога та некрасива жінка), *μπουρούχα* (некрасива жінка), *σαλούφα* (некрасива дівчина), *σαβούρα* (негарна жінка).

У сучасному світі однією з найважливіших ознак гарної жінки є її вбрання. Вона має бути модною, стильною, доглянутою. Таким чином, цей стереотип позначився на мовних засобах: *павичка* (жінка, яка має привабливе вбрання і привабливий зовнішній вигляд); *лялька* (гарна жінка, схожа на іграшку вбранням і виглядом); *τύπισσα* (стильна, жінка, яка слідкує за собою), *καμωματού* (весела жінка, що слідкує за своєю зовнішністю). Неестетично одягнена жінка концептуалізується у таких фразеологічних одиницях: *коза в сарафані*

(некрасиво, неакуратно одягнена жінка); *сіренька пташа* (бідно вдягнена жінка з непомітною зовнішністю); *εφόρεσε τον ουρανό με άστρα* (виряджена, розчепурена жінка), *σκυλί* (жінка, яка яскраво фарбується та вульгарно одягається), *αλειμένη και πασαλειμμένη γυναίκα* (занадто нафарбована жінка), *λατέρνα φορτωμένη* (розмальована жінка, багато косметики). Частіше об'єктивується аспект "Неохайна, брудна жінка": *нечупара, свиня, мавпа*; *κατιμάς, λούτα, πατσαβούρα* (нечупарна жінка, що недбало ставиться до своєї зовнішності).

Отже, позитивну оцінку викликають такі риси, як приваблива зовнішність, уміння викликати до себе симпатію, вміння одягнутись зі смаком. Домінантною в українській, та ще більш в новогрецькій мовах залишається концептуальна ознака "фізична краса". Зневажливі конотації превалюють у одиницях на позначення занадто худої та огрядної жінки, а також занадто нафарбованої жінки, з дуже яскравим макияжем.

Концептуальний аспект "Вік жінки" традиційно пов'язаний з молодістю та старістю жінки. Однак, слід підкреслити, що лексичних та фразеологічних одиниць на позначення жінки середнього та старшого віку набагато більше, ніж молодої: *зів'яле осіннє листя* (жінка старше середнього віку); *літо* (мудра жінка середнього віку); *достиглі ягоди* (зріла жінка*); гиба* (стара, немічна жінка); *ακρόπολη* (дуже стара жінка), *πατσόγρια* (зморшкувата стара), *μπαγιάτικη μπουγάτσα* (стара жінка), *τα έχει τα χρονάκια της* (жінка у віці), *περσινά ξινά σταφίλια* (згадала бабуся як була дівчиною), *γεροντοκόρη, μένω (μπαίνω) στο ράφι* (стара діва)*, η γριά κότα έχει το ζουμί* (стара діва з молодим чоловіком), *καφεκούτι*, *πατσούρα, μπαγιάτα* (стара жінка), *τεκνατζού* (стара жінка, якій подобаються молоді хлопці), *γιούπι γιαγιά* (бабка-ягідка, енергійна жінка у віці, що приваблює чоловіків).

Отже, можна зробити висновок, що домінування негативно забарвлених мовних одиниць на позначення жінки середнього та старшого віку є універсальною закономірністю функціонування фемінітивів. Однак, зауважимо той факт, що у новогрецькій мові, окрім позначення власне віку жінку, акцентується увага на спроможності зрілої жінки приваблювати молодих чоловіків.

У межах аспекту "Сексуальна привабливість" актуалізації зазнають такі жіночі концептуальні ознаки, як "жінка як об'єкт чоловічого сексуального інтересу" та "розпусна, легкодоступна". Ці лексеми характеризують зовнішню привабливість, округлість жіночих форм чи їх відсутність, наприклад, *плоскирка, грушечка; κόντρα πλακέ, η παντόφλα* (жінка з маленькими грудями), *τα μπαλκόνια, ο Όλυμπος και ο Κίσσαβος* (великі груди). Здебільшого ці лексичні одиниці належать до сленгу або, навіть, вульгаризмів: *вириня, гарка, шворка, бинда; η καραμουτζού, η βίζα, το κλαρίνο, το σουρωτήρι* (легкодоступна, аморальна жінка). Слід зазначити, що цей аспект доречно розглядати в межах двох мікроконцептів: "Зовнішні характеристики" та "Соціальні характеристики". І в українській, і в новогрецькій мовах існує розмаїття лексем на позначення вищезазначених ознак, адже сексуальна привабливість жінки, її статева активність завжди були і залишаються у центрі уваги як чоловіків, так і жінок. Однак, у новогрецькій мові згідно отриманих даних (40%) цей аспект представлено найбільшою кількістю

одиниць. Можливо, це пояснюється тим, що сексуальність грецького народу, його жага до пристрастей та чуттєвість як етносу, що проживає у південному Середземномор'ї, є загальновідомими.

До мікроконцепту "Внутрішні характеристики" входять концептуальні аспекти "Морально-етичні якості", "Емоційно-психологічні характеристики" та "Інтелектуальні здібності" (новогрецька мова – 20%, українська мова – 30%).

До лексико-семантичного поля «Морально-етичні якості» належать здебільшого негативно забарвлені лексичні та фразеологічні одиниці, що уособлюють гординю, пихатість, лицемірство, хитрість, аморальну, розпусну поведінку жінки, наприклад: *пава, зозуля, сова, лисиця, бестія, шельма*; *φυλάει το βρακί της μα πουλάει το σαρκί της* (лицемірна аморальна жінка), *κάρο με πατάτες* (дуже погана, аморальна жінка), *γύναιο* (нестерпна жінка), *διαβόλισσα* (чортиця, хитра жінка, авантюристка), *θηλικό του διαβόλου* (хитра жінка), *κοπέλια* (дівчина без моральних цінностей). Однак, існує ряд позитивних лексем, що позначають добру, щиру, чесну, роботящу жінку: *ангел, сонечко, киця, бджілка, богиня*; *εργατικιά, μέλισσα* (працьовита жінка), *παρθένα* (чиста, цнотлива дівчина), *χαμηλοθόρα* (скромна жінка).

Концептуальний аспект "Емоційно-психологічні характеристики", з одного боку, представлено лексичними одиницями, що позначають схильність до пліткарства, балакучість, злість, знервованість, нестерпність: *відьма, мегера, ворона, сорока, змія, гадюка*; *γαμιόλα, μέγαιρα* (зла жінка), *κατίνα, αβανιάρα, γλωσσοκοπάνα, κυράτσα* (пліткарка), *γαλιάνδρα, καρακάξα* (говірлива, балакуча жінка), *ατσικνίδα* (кропива, жінка-язва), *γκρινιάρα* (сварлива баба), *στρίγγλα* (відьма, жінка з поганим характером), *κροταλίας* (змія підколодна); а з іншого боку, лексемами, що позначають врівноважену, спокійну, недратівливу жінку: *душечка, голубонька, лебідонька*; *λέαινα* (спокійна, сильна, врівноважена, мужня жінка).

У концептуальному аспекті "Інтелектуальні здібності" було знайдено незначну кількість прикладів і в українській, і в новогрецькій мовах, які здебільшого позначають дурну, неосвічену, нерозумну дівчину або жінку: *овечка, калоша, курка*; *καθρίν* (дурна жінка), *ξανθιά* (дурна жінка, що не розуміє з першого разу), *προβατίνα* (безглузда жінка, вівця), *παρτσακλό* (дурна провокаційна дівчина).

Отже, проаналізувавши мікроконцепт "Внутрішні характеристики", можна зробити висновок, що в обох мовах засуджуються такі риси жінки, як чванливість, озлобленість, хитрість, надмірна балакучість та пліткарство, невисокі розумові здібності. Зауважимо, що у новогрецькій мові, на наш погляд, нетерпимість щодо цих рис є більш вираженою і саме цьому пояснюється значне переважання у ній негативно забарвлених одиниць на позначення цього мікроконцепту у порівнянні з українською.

До мікроконцепту "Соціальні характеристики" входять концептуальні аспекти "Сімейний стан", "Взаємовідношення з оточуючими людьми", "Соціально-значима діяльність" та "Соціальний статус" (новогрецька мова – 10%, українська мова – 10%).

Ядром цього мікроконцепту виступають лексеми, що об'єктивують жінку, перш за все, як мати, дружину, берегиню домашнього вогнища та гарну господиню. Наприклад, *лебідка, гуска, куріпочка, мадонна, берегиня*; *κότα*, *κλώσσα* (квочка, домосідка, домогосподарка, дбайлива дружина та мати), *άξια* (гарна дружина), *δεσμευμένη* (заміжня жінка). Периферійним ж є одиниці, що позначають професійний статус та діяльність жінки, її зв'язки з соціумом: *бізнес-леді, шоу-вумен; σταρλετίτσα* (успішна, молода, незалежна жінка, що робить кар'єру), *ενζενύ* (молода, фотогенічна, сексапільна дівчина, що робить кар'єру у шоу-бізнесі).

Ознака самотня концептуалізує жінку, яка не має родини або не живе в родині: *верба, билина* (самотня жінка), *голубиця Ноєва* (самотня жінка, яка не має пари й не може визначитися в житті). У новогрецькій мові знайдено лише один приклад: *κουκουβάγια* (самотня жінка).

Також можна виділити такі концептуальні ознаки, які виявляються у ставленні до чоловіка, наприклад: віддана – *лебідка* (вірна, віддана жінка); жінка, яка має владу над чоловіком – *владна королева* (жінка, яка має владу над чоловіком); *τον έχει δεμένο στην καλτσοδέτα της* (жінка, що керує чоловіком), *τον έχει στο βρακί της* (тримати чоловіка під каблуком). Негативні ознаки жінки, які виявляються в сімейному житті: погана господиня, яка дратує свого чоловіка – *ґвалт*; *απονοικοκυρά* – погана господиня; жінка, яка нав'язливо намагається вплинути на чоловіка, змінити його думку, поведінку, ставлення до життя – *навіжена мантачка*; *ξέκωλο* (прилипала, приставуча жінка).

Отже, з проаналізованого матеріалу видно, що найчастіше концепт ЖІНКА зображено негативно. Це, очевидно, показує, що ще й сьогодні у суспільстві присутня дискримінація жінок та жінка зображується як другорядний член суспільства, вказується його патріархальність. Вербалізація аналізованих концептів має національну специфіку, що зумовлена особливостями етнічної свідомості носіїв мови, яка віддзеркалюється крізь призму соціально-аксіологічних, емотивно-оцінних, морально-етичних показників.

Подальша перспектива вбачається у дослідженні мовної картини світу, що постає у грецьких та українських прислів'ях та приказках, що зображують жінку.